

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Perspektiv på kulturer
– en textanalys av lärobokstexter i engelska

Tuire Veivo

LAU370

Handledare: Kerstin Sundman

Examinator: Tiiu Soidre

Rapportnummer: vt08-2450-02

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Perspektiv på kulturer – en textanalys av lärobokstexter i engelska.

Författare: Tuire Veivo

Termin och år: VT-08

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Kerstin Sundman

Examinator: Tiiu Soidre

Rapportnummer:

Nyckelord: läromedelsgranskning, engelska, kultur, vardagsliv, samhälle, textanalys

Sammanfattning

Syfte och metod

Syftet med examensarbetet är att undersöka vilken bild som ges av engelsk språkiga kulturer i läroböcker i engelska. Undervisningen har som ett mål att elever får kunskaper om vardagsliv, samhälle och kulturtraditioner i några länder där engelska är central. Undersökningen syftar bl.a. till att se om målet uppfylls i läroböckerna, genom en textanalys.

Material

Sammanlagt sex läroböcker för årskurs 7-9 ingår i det undersökta materialet

Resultat

Resultatet visar att innehållet i läroböckerna när det gäller kulturaspekten är inriktade på uppgifter om geografi, djur och natur. Stoffet är ofta enahanda och ger inte den kunskap som styrdokumentet efterfrågar. Väldigt lite av innehållet berör egentligen samhälle och kulturtraditioner och ger inte möjlighet till jämförelse med elevens egna erfarenheter, vilket också kursplaner anger som ett mål. Historiskt material dominerar istället för aktuellt material om dagens samhälle, vilket eleverna borde lära sig om. Läromedelsproducenterna förefaller också ha en uppfattning om att det existerar en enhetskultur, mångfalden inom ett land berörs sällan.

Betydelse för läraryrket

Konsekvenserna för läraryrket är att en kritisk granskning av läromedel är viktig för lärare. Innehåll och stoff kan behöva kompletteras med annat material för att eleverna skall ges möjlighet att förvärva den efterfrågade kunskapen och ges tillfälle till jämförelse, reflektion och diskussion, likaså för att skapa motivation och intresse för lärande.

Förord

Detta arbete ingår som examinationsuppgift på Lärarutbildningen i Göteborg. Vanligtvis görs examensarbete vid Institutionen för pedagogik och didaktik, IPD, i par. Skälet som anges till det är att studenterna skall träna samarbete inför lärares samarbete i arbetslag och andra situationer i yrkesutövningen. (Carle & Svensson 2008 s. 4) Jag kunde dock inte hitta någon på kursens diskussionsforum med samma intresse för ämnesval och blev beviljad av kursledningen att utföra examensarbetet på egen hand. Jag tror inte att jag kommer till korta när det gäller förmåga till samarbete då jag vid åtskilliga tillfällen under min drygt femåriga utbildning på högskola och universitet haft möjlighet att arbeta i grupp. Istället får jag större möjlighet att presentera och genomföra ett individuellt arbete, vilket är ytterligare ett syfte med examensarbetet på lärarhögskolan.

Kerstin Sundman vid The School of Global Studies vill jag ge ett stort tack för insiktsfull hjälp och handledning i samband med examensarbetet!

Göteborg i maj 2008

Tuire Veivo

Innehållsförteckning

1	Inledning	5
1.1	Bakgrund och problemområde	5
1.2	Definition av läromedel	5
1.3	Utbildningsvetenskaplig och didaktisk relevans	6
1.4	Problemformulering och övergripande syfte	6
1.5	Kunskap om andra kulturer enligt läroplan och kursplan	7
1.6	Engelskspråkiga länder	8
2	Teoretiska utgångspunkter och litteraturgenomgång	9
2.1	Läromedel historiskt sett	9
2.2	Läroböcker idag	9
2.3	Läroböcker och undervisning i moderna språk	10
2.4	Kulturbegreppet i språkundervisning	11
3	Den empiriska studien	13
3.1	Preciserat syfte med den undersökningen	13
3.2	Metod och tillvägagångssätt	13
3.3	Urval och material	15
4	Resultatredovisning	16
4.1	Läroböcker för årskurs sju	16
4.1.1	Irland	16
4.1.2	Jamaica	17
4.1.3	Zambia	18
4.1.4	Indien	19
4.1.5	Nya Zeeland	19
4.1.6	Australien	20
4.2	Läroböcker för årskurs åtta	21
4.2.1	Storbritannien och England	21
4.2.2	Skottland	22
4.2.3	Wales	23
4.2.4	Nordirland	23
4.2.5	USA	23
4.2.6	Skolan i Australien	24
4.3	Läroböcker för årskurs nio	25
4.3.1	Kanada	25
4.3.2	Sydafrika	26
4.3.3	Manjit från Punjab	27
5	Slutdiskussion	28
6	Referenser	30
7	Bilagor	31
7.1	Bilaga 1	31
7.2	Bilaga 2	32

1 Inledning

1.1 Bakgrund och problemområde

Denna uppsats ingår i den avslutande delen av min utbildning till gymnasielärare i engelska och media och kommunikation. Utbildningen har innehållit många bra och berikande kurser och moment. Läromedelsanalys eller granskning av läromedel har dock inte ingått i vare sig kurserna inom det allmänna utbildningsområdet eller under ämneskurserna. Läromedel har en stor betydelse i skolan och används i stor utsträckning inom undervisning. De flesta av de lärare jag träffat under den verksamhetsförlagda delen av utbildningen har använt sig av framför allt olika läroböcker i stor utsträckning. Till en början ansåg jag själv att de användes för mycket och ifrågasatte varför inte fler lärare producerade sitt eget material eller försökte hitta fler alternativ till läroböcker. Jag upplevde många av texterna i läroböckerna som ointressanta och övningarna ibland som enformiga. Ibland kunde jag inte se kopplingen till eleverna och deras perspektiv i läromedlen utan de kändes ganska långt bort från elevernas intressesfär på den högstadieskola där jag praktiserade. Många gånger tänkte jag att när jag själv börjar undervisa ska jag absolut inte arbeta så utan försöka hitta material som är mer intresseväckande, som eleverna finner stimulerande och som främjar inläring.

Efterhand har emellertid min inställning ändrats något och jag kan se anledningar till att läromedel används i så stor utsträckning. Ett skäl är tidsbrist. Det är väldigt tidskrävande att hitta eget material att jobba med. Ett annat att det är tryggt att använda publicerade läromedel. De innehåller och täcker sådant som läroplanen uttrycker att eleven skall lära sig. Så om lärare följer läroboken kan de känna sig trygga att läroplanens mål och kriterier kommer med i undervisningen. Skolverket har i en undersökning som presenteras i rapporten *Läromedlens roll i undervisningen* funnit motiv för läromedelsanvändning som bekräftar mina erfarenheter. Det framgår av undersökningen att en majoritet av lärarna tycker att läroböcker säkerställer att undervisningen överensstämmer med läroplan och kursplaner. Läroböcker konkretiserar så att säga styrdokumentet. Läromedel är vidare ett hjälpmedel för planering och "läromedel har en stark påverkan bl.a. på vilket innehåll som behandlas för att konkretisera undervisningens mål och för att hålla eleverna sysselsatta" (Skolverket 2006a s.11). Läromedelsforskaren Egil Johnsen (1998) menar också att läromedel har en betydande roll i undervisningen. Han menar att "frågan är inte *om* läromedel styr utan *hur* de styr?" (Johnsen m fl. 1998 s.13).

1.2 Definition av läromedel

Läroböcker är det vanligaste läromedlet inom de flesta ämnen och när det gäller engelska används det varje eller nästan varje lektion. Läroböcker är dock inte det enda läromedlet utan tidningsartiklar, uppslagsverk, film, konstverk, Internet, naturen, studiebesök lärarhandledning, osv. räknas också som läromedel. Enligt 1980 års läroplan är läromedel sådant som lärare och/eller elever använder för att eleverna skall nå uppställda mål. (Skolverket 2006a) Läromedel är således ett vitt begrepp och omfattar många skilda resurser.

1.3 Utbildningsvetenskaplig och didaktisk relevans

Läromedelsanalys och granskning av läromedel har mot bakgrund av deras utbredda användning och betydelse såväl didaktisk som utbildningsvetenskaplig relevans. Läromedel medverkar i högsta grad till vad som ska läras ut, hur det görs och varför det skall läras ut. Frågan till vem det skall läras ut innefattas också.

Ett annat skäl till att undersökning om läromedel har utbildningsvetenskaplig relevans och relevans för lärare i deras yrkesutövning, liksom för elever, är att idag finns inget organ, myndighet eller liknande som varken granskar läromedel, rekommenderar eller styr skolor till användningen av ett visst läromedel. Fram till 1991 kontrollerade och styrde staten läromedel genom Statens Institut för Läromedel. Läromedel var då ett sätt för staten att åstadkomma en likvärdig skola. Myndigheten avskaffades och nya styrdokument, läroplaner och kursplaner, har fått en annan friare utformning. Det är idag upp till kommuner och skolor att tolka läroplaner och det står skolor och lärare fritt att välja vilka läromedel som ska användas i undervisningen inom den målrelaterade skolan från 1994. (Skolverket 2006a)

Det är således producenter och författare av läromedel som avgör i stor utsträckning vad som skall ingå i ett läromedel, hur det skall presenteras och i vilken omfattning. Läroplanen från 1994 nämner endast om läromedel att rektor har ett särskilt ansvar för att eleverna får tillgång till läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper. (Lpo 94) Det finns en stor frihet för lärare att välja som inte nyttjas i särskilt stor utsträckning i alla fall inte inom ämnen som engelska. Skolverket menar att ”Man kan således konstatera att lärarna överlämnar mycket av sitt handlingsutrymme till läroboksproducenterna och att läroböcker spelar en viktig roll för att konkretisera styrdokumentet” (Skolverket 2006a s.11). Friheten och ansvaret betyder också att lärare behöver möjlighet att utvärdera och analysera de läromedel som används i skolan så att de passar elevernas utgångspunkt, intresse och behov. Det behöver inte vara läromedelsproducenter som har den största kunskapen om det.

1.4 Problemformulering och övergripande syfte

Hittills har jag konstaterat att läromedel i skolan används i stor utsträckning, de är viktiga, styr undervisningen på olika sätt och att de är ett medel som bidrar till elevernas kunskapsbildning. Jag har också konstaterat att det är viktigt att lärare kan ifrågasätta eller granska sina läromedel, hur de används, vad som kommer till uttryck i dem osv. Läromedel är också som jag nämnt ett brett begrepp och omfattar allt från studiebesök till lärarhandledningsböcker. Eftersom jag själv har inriktning engelska i min utbildning har jag valt att titta närmare på hur det ser ut inom ämnet. Från alla olika läromedel har jag avgränsat mig till läroböcker då de är det läromedel som används mest och för att de går att analysera och avgränsa mer åskådligt. Läroböcker i engelska innehåller dock många olika aspekter. I ämnet engelska ingår inte bara att utveckla sin förmåga att tala, skriva, läsa och lyssna utan också att skaffa sig kunskaper om andra länder och kulturer.

Elever lär sig om andra länder och deras kultur, historia, levnadssätt också på många andra sätt än genom skolans ämnen. Media, böcker, film, möten, resor osv. är källor för information och kunskapsbildning. Men när det gäller film och media, som kanske utgör den tyngsta källan för information och vari på människor idag grundar sina uppfattningar, är bilden ofta ensidig. Läroboken behöver då vara ett komplement till all annan information och ge en allsidig bild. Den kan naturligtvis inte få med allt och kan inte heller vara objektiv men ändå försöka förmedla en bild utan fördomar och framför allt inte sprida förutfattade meningar.

Jag tror också att läroböcker har en ställning hos såväl elever som lärare att vara objektiva, sanna och pålitliga källor. Boel Englund har tittat på studier som gjorts av läroböcker och de slutsatser man kan dra av deras påverkan på undervisningsinnehåll och uppläggning. Hon menar att den styrning läroboken har, det har den i människors huvuden, och att det är viktigt att tänka på att styrningen kan vara både positiv och negativ. (Englund 1999 i Skolverket 2006a s. 26) ”Med ”styrning i människors huvuden” avses att den påverkan läroboken har, det har den inte i sig utan via människors föreställningar, föreställningar om vad den står för. Läroboken har inflytande därför att människor medvetet eller omedvetet ser den som något” (Skolverket 2006a s.25). Men det baseras som tidigare nämnts på ett urval av material som görs av läromedelsproducenter och därför är det viktigt att värdera innehållet så att eleverna kan få en heltäckande bild och framför allt en bild som stämmer med läroplaner. Beroende på hur det ser ut kan lärare behöva komplettera med annat material eller diskussion för att elever ska få en bred och så heltäckande bild som möjligt.

Syftet med undersökningen är alltså att titta på vilken bild av engelsktalande kulturer som ges i läroböcker i engelska? Jag har valt att fokusera på just den delen i läroböcker i engelska som tar upp kulturer i samhällen och länder andra än vårt eget då jag tycker det är en viktig och intressant del i kursplanen. Med kultur avser jag inte bara musik, teater, bildkonst, film, litteratur eller andra estetiska uttrycksformer, utan främst människors levnadssätt, tankesätt osv. Längre fram preciseras både syfte, läroböcker och kulturbegreppet närmare.

1.5 Kunskap om andra kulturer enligt läroplan och kursplan

Generellt är internationalisering angeläget i skolans värld idag. Mer precist säger kursplanen i engelska för grundskolan att ämnets roll i utbildningen bl. a. är att vidga perspektiven på en växande omvärld med dess mångskiftande kulturer. I mål att sträva emot står också att läsa: ”Skolan skall i sin undervisning i engelska sträva efter att eleven utvecklar sin förmåga att reflektera över levnadssätt och kulturer i engelsktalande länder och göra jämförelser med egna erfarenheter” (Skolverket 2000). Ämnets karaktär och uppbyggnad skall vara så att ämnet engelska ger en bakgrund till och ett vidare perspektiv på de samhälls- och kulturyttringar som eleverna omges av i dagens internationella samhälle. Vidare är ett mål som eleven skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret att ha kunskaper om vardagsliv, samhälle och kulturtraditioner i några av de länder där engelska har en central ställning samt kunna göra några jämförelser med egna kulturella erfarenheter.

Kursplanen i engelska för grundskolan säger också under rubriken bedömning att bedömningen även skall inriktas på hur väl eleven utvecklat sin interkulturella förståelse. Elevens kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i engelskspråkiga länder och medvetenhet om likheter och skillnader i förhållande till egna kulturella erfarenheter vägs in här, liksom elevens medvetenhet om oskrivna regler som i olika länder påverkar kommunikationen. Av kursplanen (Skolverket 2000) att döma är det tydligt betydelsefullt att skolan förmedlar dessa kunskaper.

När det gäller läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, Lpo 94, uttrycker den att ett internationellt perspektiv är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet samt förbereda eleverna för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser. Det internationella perspektivet innebär också att utveckla förståelse för den kulturella mångfalden inom landet, d v s vårt eget land. (Utbildningsdepartementet 1994)

1.6 Engelskspråkiga länder

Kurs- eller läroplanen anger inte närmare vad som avses med kultur. De anger inte heller vad som avses med samhällen och hur de avgränsas utan det förefaller vara nationella stater som åsyftas. Vilka länder kan man då vänta sig finnas med i läroböckerna? Varken kursplan eller läroplan anger, som sagt, vilka länder det rör sig om utan nämner ”engelsktalande länder, ”samhälls- och kulturyttringar... i det internationella samhället” och ”länder där engelska har en central ställning”. Engelska är idag utbrett över världen och förstaspråk för ca. 330 miljoner människor i det, som Jan Svartvik professor i engelska, benämner den inre kretsen. Den består av USA, Kanada, Storbritannien, Irland, Australien och Nya Zeeland. I den yttre kretsen, som består av framförallt forna brittiska kolonier, är engelska andraspråk och ett viktigt språk för internationella kontakter, administration, media osv. Det är länder som Kenya, Tanzania, Indien, Pakistan, Malaysia och Singapore m fl. I flera av dessa länder är engelska också ett officiellt eller halvofficiellt språk, dvs. ett språk som används i offentliga sammanhang. I mer än sjuttio länder är engelska, enligt Svartvik, idag ett officiellt eller halvofficiellt språk. Förutom det så är engelska viktigt också i det Svartvik kallar för den växande kretsen, som består av alla de länder där engelska inte har ställning som modersmål för de allra flesta eller som officiellt språk utan där engelska är ett främmande språk som många vill behärska. Dit hör de nordiska länderna, Tyskland, Japan, Kina och många fler. (Svartvik 2000)

För att fastställa närmare i vilka länder engelska skulle ha en ”central ställning” kan ett kriterium vara länder där det är ett officiellt språk. I bilaga 1 finns en förteckning över de ca 52 länder där engelska är ett officiellt språk. Länder som USA, Storbritannien, Sydafrika, och Australien är inte med i förteckningen då de inte formellt har engelska som officiellt språk trots att det talas av majoriteten av befolkningen. Men resultatet visar följaktligen att det är många länder som kan komma i fråga när det gäller länder där engelska har en central ställning och som kan tänkas ingå i läroböckerna.

Antalet talare av engelska i ett land kan vidare vara ett kriterium men visar sig svårt att få fram siffror på och följderna blir att landets storlek befolkningsmässigt blir styrande. En intressant notering i samband med det är att Indien är det tredje största, eller möjligen näst största beroende på hur man räknar, engelsktalande landet i världen efter USA, som har ca 250 miljoner engelsktalande, och Storbritannien ca 60 miljoner. Engelska är inte modersmål för alla drygt en miljard Indier men talas och används flitigt. Det är ett *lingua franca* och fungerar som ett kitt mellan människor med olika språk i landet. Men om fem procent talar eller använder engelska regelbundet blir det ca 50 miljoner engelsktalande i Indien. Dessutom är engelska ett *lingua franca* i hela världen idag. Jan Svartvik menar avslutningsvis att engelskans utbredning gör att; ”Det engelska språket är med andra ord inte längre en engelsk egendom utan tillhör världen” (Svartvik 2000 s. 10).

2. Teoretiska utgångspunkter och litteraturgenomgång

Det har forskats mycket om läroböcker vilket bl. a. framkommer vid litteratursökningar. Forskning om just läroböcker i engelska och kulturaspekten är emellertid inte särskilt omfattande. Läromedel i allmänhet har också undersökts ur olika infallsvinklar. Det finns studier av hur processen ser ut då de framställs, hur de används och av hur innehållet ser ut. Det är framför allt innehållet och en granskning av det som detta arbete handlar om men i genomgången om vad som skrivits om läromedel kommer även andra anblickar som känns intressanta och som kopplar till det undersökningsområde jag valt att tas upp.

2.1 Läromedel historiskt sett

Historiskt sett har läroböcker alltid använts och till en början var det framför allt katekesen som dominerade. Sedan dess, 1700-talet, har läromedel genomgått förändringar. Innehåll och utformning varierar och påverkas av det samhälle och den tid läroboken finns i och påverkas således av politiska, ekonomiska och moraliska riktningar. Diskussioner om hur historiebilden ser ut i läroböckerna i Estland jämfört med de i Ryssland belyser det tydligt. De har helt olika syn på orsaker och sammanhang när det gäller det som hänt tidigare och vad som är sant. Det är också fascinerande att se gamla läroböckers illustrationer och texter som är uppenbart diskriminerande, moraliserande eller på andra sätt värderande utifrån läroboksproducenternas och samhällets perspektiv. Egil Johnsen som granskat läromedel och lärobokstexter i ett historiskt perspektiv menar att läroböcker under vissa perioder varit klart indoktrinerande men också mer implicit fostrande. Lärobokstexter har haft som syfte att bidra till en medborgerlig fostran. Därför, menar Johnsen, framstår texterna som samhällets spegelbild, åtminstone på intentionsplanet. (Johnsen m fl. 1998)

Från att skolan ville förmedla, lydnad, kristen tro och moral som det primära blev nationalism ett starkt inslag under 1800-talet. Under 1900-talets första del var jämlikhet och demokrati genomgående inom skolväsendet och skolan var också ett instrument för social och ekonomisk utjämning. Senare mot slutet av 1960-talet kom det globala perspektivet in i läroplaner och läroböcker. Målet var att fostra elever till global samhörighet. Läromedel blev också under den här perioden mer samhällskritiska och texterna utgav sig inte för att vara objektiva utan uppmanade läsaren att vara kritisk. Tendensen under de senaste decennierna, enligt Johnsen, (1998) är att läroböckerna är mer individinriktade, till skillnad från 50-talet då de betonade gemenskap. Senare läroböcker uppmanar också elever till kritiskt tänkande och eftertanke.

2.2 Läroböcker idag

En stor svensk undersökning som genomförts under senare år av granskade hur läroböcker framställer etnisk tillhörighet, funktionshinder, kön, religion och sexuell läggning. (Skolverket 2006b) Den undersökte och sammanställde tidigare granskningar som gjorts av läroböcker publicerade efter 1994 då den nya läroplanen togs i bruk. Resultaten, när det gäller hur etnisk tillhörighet framställs i böcker för SO ämnen, visar att ungefär hälften av de 63 granskade böckerna saknar information om samiska frågor. Den samiska kulturen beskrivs ofta också ensidigt. Samerna framställs som exotiska och mystiska och böckerna ger en förvrängd bild av samisk kultur. När det gäller genus och jämställdhet i läromedel visar en analys av fysikböcker att de ”varken är genuskänsliga eller genusmedvetna och att de bidrar

till att återskapa traditionella och stereotypa könsrollsmönster” (von Wright i Skolverket 2006b s.11). Forskare som undersökt läroböcker i religion har kommit fram till att de ofta är missvisande och att urvalet är skevt och vinklat. Dessutom förekommer felaktigheter och texter som är svåra att förstå utan vissa förkunskaper. Ett ”vi” och ”dom” tänkande framkommer där ”vi” är de förståndiga och humana till skillnad från ”dom”.

De resultat av läroboksgranskningen som forskarna genomförde 2006 på uppdrag av Skolverket visar att ”de forskare som genomfört föreliggande läroboksgranskning visar dock på exempel i de undersökta läroböckerna som är uttryck för stereotyper eller onyanserade framställningar, vilka kan upplevas som diskriminerande eller kränkande” (Skolverket 2006b s. 42). Funktionshindrade och homo- eller bisexuella är exkluderade. En ensidig bild av islam och muslimer framkommer också. Fördjupande framställningar är få och fokus är på konflikter och negativa aspekter vilket kan ge upphov till främlingsfientlighet. När det gäller kön och jämlikhet kom det fram att pojkar är överrepresenterade och det finns en manlig norm i läroböckerna. Ett könsperspektiv präglar sällan böckerna. I fråga om etnisk tillhörighet ifrågasätts helhetsbilden och det kunskapsval som gjorts i läroböckerna. Judar och samer framställs ensidigt och romer, sverigefinnar och tornedalingar nämns inte alls. Elever med dessa etniska tillhörigheter kan känna sig felaktigt beskrivna eller helt exkluderade. Läroplaner säger att skolan skall ge kunskap om de nationella minoriteternas kultur, språk, religion och historia. Nyansering och problematisering saknas dock i läroböckerna. (Skolverket 2006b) Enligt läroplanen skall skolans undervisning också vara allsidig och saklig vilket alltså många läroböcker inte är.

Vid produktionen av en lärobok är det många faktorer att ta hänsyn till. En lärobok har ett visst antal sidor på vilket ett material skall rymmas. Ett urval måste naturligtvis göras av text och bild och läroboksförfattarnas kunskapsval är därför viktigt, menar Härenstam. (citerad i Skolverket 2006b s. 46) Läroboken är också en kommersiell produkt som måste säljas. En annan aspekt är att den måste baseras på forskning samtidigt som eleverna måste kunna förstå innehållet. En lärobok är alltså en produkt av många kompromisser, men man kan kompromissa olika bra. Johnsen (1998) pekar också på svårigheterna med att göra en bra lärobok. Den skall vara fackmässig och samtidigt slagkraftig. Det gäller att undervisa och hänföra så att alla kan förstå. Målet blir en treenighet bestående av information, motivation och förenkling. Skolverket säger vidare i sin rapport att det är omöjligt att skriva den perfekta läroboken men att det viktiga är att sträva efter att skapa allt bättre läroböcker. (Skolverket 2006b)

Ytterligare en aspekt när det gäller tillkomst och produktion av läroböcker är den tid det tar från idé till det att läroboken används. Förlagschef Folke Nilsson redogör för hela processen och menar att från planering till utgivning tar det tre år. Till det att läroboken börjar användas går det ungefär fyra år. Sedan används boken i många år och det betyder att en lärobok används under en period som ligger fyra till tio år framåt i tiden från det att den planeras. (Nilsson 1991)

2.3 Läroböcker och undervisning i moderna språk

Läroböcker i engelska innehåller delar där avsikten med texten eller avsnittet är att träna språklig förmåga; skriva, tala, läsa, lyssna. Syftet kan också vara att eleven skall reflektera över sitt lärande eller lära sig om ett annat land. Oftast är de olika delarna sammanvävda och en del bidrar till inläring av flera språkliga förmågor medan det alltså ibland uttryckligen och tydligt framgår att eleven skall öva på en specifik sak. Tidigare läroböcker, i engelska t ex., innehöll texter som lyfte fram grammatik och gjorde texterna innehållsmässigt meningslösa.

Senare läroböcker betonar istället den kommunikativa aspekten och verkliga autentiska texter. Johnsen (1998) anser att läroböcker bör innehålla sådana texter som läsarna kan förväntas stöta på i det verkliga livet. Kress, professor i pedagogik, menar att man kan gå ännu längre i sin strävan efter att närma inlärningssituationen till ”verkligheten”. Kress föreslår följande frågor alltid skall ställas till undervisningstexter. Varför skriver man om detta ämne? Hur behandlas ämnet i texten? Skulle man kunna skriva på något annat sätt? (Kress 1989 i Johnsen 1998)

Läsaren behöver också förstå vad en text syftar till och kunna relatera innehållet till sina egna erfarenheter och kunskaper. För att förstå en text räcker det inte bara med att förstå orden utan förståelse innebär alltid tolkning. Tolkning och förståelse är ju individuellt och beroende av sammanhang. Det gäller att kunna ta läsarens perspektiv för att ett innehåll skall gå fram som man avsett. (Johnsen m.fl. 1998)

Susanna De Mattia och Rebecka Svensson (2006) tar, i en examensuppsats vid Institutionen för pedagogik och didaktik, upp engelska läromedel utifrån kursplanens olika mål när det gäller de olika färdigheterna. De konstaterar, i likhet med tidigare undersökningar om läroböcker i allmänhet, att det finns mycket att önska av de undersökta läroböckerna när det gäller att förmedla kulturell insikt och förståelse till elever. Ingen av läromedlen som de undersökte, avsedda för årskurs nio, erbjuder fördjupning. Mångkulturalitet inom en nations gränser förekommer sällan liksom få tillfällen till reflektion och jämförelse. Grova generaliseringar och stereotyper finns, enligt författarna.

2.4 Kulturbegreppet i språkundervisning

Det är inte bara i dagens kursplaner som det ingår att lära sig ett lands kultur utan det har ingått i språkkämnets länge och inneburit att man lärt sig något om landet och dess samhällsförhållanden, historia, kultur, sätt att leva, traditioner, musik, mat, litteratur osv. När latin var det språk som studerades av många lärde man sig om det antika samhället och den traditionen har alltså fortsatt och också kallats realia. Kultur uppfattades då som t.ex. den engelska, franska eller tyska kulturen och sågs som en uppsättning kulturtypiska förhållanden, som en färdig produkt. Forskare ansåg då generellt inom skilda fält att en främmande kultur gick att observera från en utomstående objektiv position och att kulturer uppvisar en enhetlig bild. En amerikansk lingvist, Robert Lado, (citerad i Tornberg 2007) som haft stort inflytande på språkinlärningsforskning, ger uttryck för det synsättet genom sin kontrastiva analys. Han menar enligt Ulrika Tornberg, forskare i pedagogik, att det gäller att finna kriterier för kulturtypiska beteenden i en kultur och sedan jämföra olika kulturer med varandra. Detta är också ett mål som kommer till uttryck i kursplaner från 2000. Lados syfte med objektiva beskrivningar av kulturer var att undvika kulturkrockar. Men det är inte bara Lado utan många med honom som antagit föreställningen om att det finns en enhetlig nationell kultur. Utgångspunkten är att ”kulturen” i vilken det främmande språket talas är homogen och att det går att undervisa i som ett objekt.

Idag har denna föreställning om nationella enhetskulturer och kultur kopplat till nationalitet ifrågasatts under inflytande från antropologer och sociologer. Idag är man medveten om mångfalden av kulturyttringar inom varje ”kultur”. Dagens rörlighet, migration mellan länder, informationsamhället, möten mellan människor och globaliseringen gör att det inte heller går att hålla fast vid föreställningen om nationella identiteter och om enhetskulturer. Detta var emellertid önskvärt under nationalstaternas framväxt från 1600-talet och under 1800-talets klassiska nationalism då den härskande klassens ideologi fick bli hela nationens intresse.

Andra sätt på vilket människor genom historien skapat nationell identitet och kultur är genom att skapa gränser mot ”den andre”, det som är främmande, det som inte är ”vi”. Vi definierar oss i förhållande till det vi inte är. Inkludering eller exkludering genom att göra någon till ”den andre” kan ske på olika sätt; man/kvinna, svart/vit etc., men när det gäller stater har européer definierat och värderat sig själva högre mot asiater tex. eller afrikaner. Det innebär en motsättning mellan ett vi och ett de, som alltså främjar en nationell identitet. (Tornberg 2007)

Något som ofta kommer till uttryck i språkundervisning enligt Kramsch (1996) (citerad i Tornberg 2007 s.52) är föreställningen om en *Mainstream Culture* som ger en utslätad framställning av konflikter inom och mellan kulturer och en överföring av lärarens egna kulturella värderingar. Läromedelsförfattare kan t.o.m. genom egna värderingar skapa den främmande kulturen menar Kirsch, som studerat tysklandsbilden i svenska läromedel. Han har upptäckt att läromedelsförfattare har skapat en ”typisk” tysk familj med jämställda yrkesarbetande föräldrar som saknar motsvarighet i det tyska samhället. Den är läromedelsförfattarens önsketänkande om hur det borde vara. (Kirsch 1998 citerad i Tornberg 2008 s. 52)

I fråga om undervisning och lärande eller förståelse av ”kultur” menar Kramsch att det gäller att ”söka en tredje plats där en ny tredje kultur kan skapas genom en växelverkan mellan de olika kulturer som eleverna representerar och som kan berika varandra och de nya kulturyttringar som de möter i undervisningen.” Kulturell förståelse kommer i detta perspektiv att bli en fråga för den enskilda individen i hennes/hans möte med mångfald och skillnad och inte ett mål för undervisningen. Man kan inte, enligt Kramsch, undervisa om förståelse bara om skillnader” (Kramsch 1996 citerad i Tornberg 2007 s.53).

Vidare när det gäller kultur och undervisning i engelska har Eva Gagnestam (2003) i en undersökning kommit fram att det finns en stor osäkerhet bland lärare om hur de skall undervisa i kultur. Gagnestam tror att detta bottnar i att lärarstudenter inte haft möjlighet att reflektera kring begreppet kultur i språkundervisning. Gagnestam tycker sig också se att en förändring är på gång i människors inställning till kultur-, identitets- och nationalitetsbegrepp. Vidare anser hon att engelskundervisningen har behov av reformering, bl.a. bör sättet att behandla kultur anpassas till dagens förändrade syn på kulturbegreppet såväl som på nationalitet och identitet. Ren faktainformation borde, enligt Gagnestam, ersättas med att kultur problematiseras och attityder, tänkesätt och värderingar diskuteras. Lärarna bör vidare ta hänsyn till de kulturer som finns representerade i klassrummet. Vidare borde inte engelskundervisningen ensidigt fokusera på de traditionella kulturerna, Storbritannien och USA. Engelska borde istället ses mer som det världsspråk det idag är, tillhörande många individer i många kulturer.

Kulturbegreppet är komplext, betydligt komplexare än vad som framställs här, men i samband med språk och undervisning om andra länders förhållanden är det på sin plats att konstatera att kultur är en mångfald och att den är skiftande. Det är snarare en meningsskapande process än en färdig produkt. Eleven som lär om andra kulturer och skall jämföra dem med sina egen ingår inte heller i en homogen kultur eller representerar en ”svensk kultur”. Hon vill heller säkert inte tilldelas en kulturell identitet. Ulla Tornberg menar vidare att målformuleringarna i kursplanerna är problematiska. Hon ifrågasätter utifrån vilka kriterier kulturer skall jämföras; utifrån antagandet om nationella enhetskulturer eller utifrån den mångfald som idag präglar alla samhällen? De termer som används i kursplaner och det sätt de formulerar mål tycks emellertid förutsätta antagandet om nationella enhetskulturer. (Tornberg 2007 s.52)

3 Den empiriska studien

3.1 Preciserat syfte med undersökningen

Syftet med undersökningen är att genom en textanalys undersöka vilken bild som ges av engelsk språkiga länder och deras kulturer i läroböcker i engelska. Utgångspunkten för undersökningen är ett antropologiskt kulturbegrepp som innefattar ”de gemensamma kunskaper, föreställningar, och värderingar som ligger till grund för ett samhälles sociala, ekonomiska, politiska och religiösa institutioner” (Århem 1998 s. 236). Förutom beteendemönster i det sociala livet är också idéer och föreställningar väsentliga men eftersom de är svårare att se behöver de kanske tolkas utifrån beteendemönster för att förstås. Skilda konstformer kan vara ett uttryck för ett samhälles föreställningar men det är alltså inte bara det jag är intresserad av utan kultur i en vidare mening. Det jag vill undersöka mer precist när det gäller de utvalda läroböckerna är:

- Vilka länder berättar man om?
- Vilken bild ges i läroböckerna av dessa länder och deras kulturer?
- Hur framställer läroböcker invånare i dessa länder och vad är det för människor med avseende på ålder, kön och yrke?
- Uppfylls kursplanens mål om att elever ska ha kunskaper om vardagsliv, samhälle och kulturtraditioner i några av de länder där engelska har en central ställning?
- Uppfylls kursplanens mål att eleven ska kunna göra jämförelser med egna kulturella erfarenheter?

3.2 Metod och tillvägagångssätt

För att få svar på mina frågor är en kvalitativ textanalys den lämpligaste metoden. Det innebär att läsa och analysera texterna och klarlägga innehållet i dem. Ett visst inslag av kvantifiering ingår också för att räkna och undersöka vilka länder läroböckerna väljer att ta upp. En kvalitativ textanalys har enligt Göran Bergström och Kristina Boréus (2005) olika inriktningar som dels överlappar varandra, men som syftar till att undersöka och identifiera olika komponenter i en text. Vid en innehållsanalys kvantifierar man förekomsten av skilda fenomen i en text, gör jämförelser osv. Argumentationsanalysen fokuserar på textens innebördsaspekt, vilket en idé- och ideologianalys gör. En annan textanalytisk inriktning rör sig om begreppshistoria och ytterligare en annan om narrativ analys som tar upp komponenterna i en berättelse. Till sist, finns också lingvistisk textanalys och diskursanalys som bl. a. undersöker hur olika föreställningar i en diskurs skapas. Det som förefaller vara närmast min undersökning är idéanalys då syftet är att se vilka idéer om kulturella aspekter som anses viktiga i lärobokstexterna och som lyfts fram.

Terminologin när det gäller analys av texter är skiftande enligt Esaiasson m.fl. (2007). De benämner metoden för kvalitativ textanalys och menar i likhet med Bergström och Boreus att det finns olika tillvägagångssätt när man använder kvalitativ textanalys. Två huvudtyper av textanalytiska frågeställningar framträder, de som handlar om att systematisera innehållet och sådana som handlar om att kritiskt granska. Det tillvägagångssätt som passar bäst för mitt

syfte utifrån dessa varianter är den kritiskt granskande som också har tre underkategorier; idékritik, ideologikritik och diskursanalys. Textanalys som metod har avslutningsvis ett brett användningsområde.

När det gäller tolkning av texterna ingår de liksom jag i ett socialt och kulturellt sammanhang utifrån vilket jag tolkar. En medvetenhet om det och att försöka vara ”objektiv” i läsningen är angeläget. Vid en tolkningsprocess och läsning finns alltid en förförståelse med i bilden och vid en analytisk läsning av en text behöver man se textens delar i en helhet, och likaså helheten utifrån delarna. Ett förfarande som kallas den hermeneutiska cirkeln och som leder till en djupare förståelse av texten. (Esaiasson m.fl. 2007)

Tolkningsaspekten är dock viktig för reliabiliteten av undersökningen. Vid en textanalys finns det, som sagt, inte möjlighet till fullständig objektivitet eller sanning utan det handlar om min läsning och tolkning av texten. Jag redovisar resultatet och tydliggör mina slutsatser utifrån det. För tillförlitlighetens skull är jag också noggrann vid läsning av texterna. Vikten av medveten tolkning och noggrannhet vid läsning av texter betonas också av Esaiasson m.fl. (2007) som menar att en text skall läsas aktivt genom att också ställa frågor till den och se om man kan besvara dessa frågor. Om någon annan skulle göra samma undersökning av materialet kan jag bara spekulera i att de skulle komma fram till liknande resultat. Men det är min förmodan att intersubjektiviteten i undersökningen är god. Bergström och Boréus (2005) menar att frågan om intersubjektivitet varierar mellan vetenskapsteoretiska utgångspunkter. I en ideal situation skall en undersökning kunna genomföras med samma analytiska verktyg av olika personer och resultatet skall bli detsamma. Detta är emellertid inte helt möjligt då språk och tolkning aldrig kan vara helt neutrala men strävan är ändå genomskinlighet och välgrundad argumentation, enligt Bergström och Boréus. (2005) När det gäller att göra generaliseringar utifrån undersökningens så är det inte möjligt utan resultatet gäller endast för det undersökta materialet.

Jag använder inte några på förhand bestämda fasta analyskategorier utan analyserar texterna förutsättningslöst och undersöker vad som finns snarare än att leta efter ett visst innehåll. Utgångspunkten är att lyfta fram och karakterisera det väsentliga innehållet i de aktuella texterna, vilket Esaiasson, m.fl (2007) menar att textanalytiska frågeställningar handlar om. Utgångspunkten i analysen av texterna är dock mina frågeställningar och undersökningens problemområde. Efter en ingående genomläsning av texterna återstår således att tolka och förstå vad som sägs i förhållande till frågeställningarna. I bilaga 2 finns en uppställning av frågor som har fungerat som utgångspunkt och stöd i min läsning.

3.3 Urval och material

Det är inte möjligt inom ramen för denna undersökning att undersöka samtliga läroböcker i engelska som finns på marknaden idag. Det är heller inte möjligt att undersöka samtliga årskurser. De avgränsningar jag valt när det gäller årskurser är att titta på högstadiets läroböcker. Anledningen till att jag valt just högstadiet är att det förekommer mer texter om andra kulturer och länder i dem jämfört med läroböcker för lägre åldrar. Såväl volym som innehåll är mer omfattande i böcker som riktar sig till högre åldrar. Eleverna förväntas också tillgodogöra sig mer omfattande stoff i årskurs 7, 8 och 9. Fördelen med att ta med samtliga årskurser är att vissa länder behandlas i en årskurs men inte i en annan eller så behandlas de något i 7:an och de återkommer mer i 8:an. Ett alternativ är bara undersöka en årskurs, vilket innebär att resultatet kan bli missvisande, men det innebär att fler läroböcker kan inkluderas och en möjlighet till jämförelse. Men jag väljer alltså att uppnå en mer heltäckande bild.

En konsekvens av att ta med tre årskurser är att det måste bli en begränsning av läroböcker. Det finns en mängd läroböcker på marknaden utgivna av de stora läromedelproducenterna Bonnier, Gleerup, Liber och Natur och Kultur. Av de vanligast använda läroböckerna har jag gjort ett urval och ska granska läroboken *Wings* som ges ut av Natur och Kultur. Anledningen är att det är den läroboksserie som används mest på några av de större grundskolorna i Göteborg. Efter att jag pratat med försäljningsavdelningen på GR Utbildning, som samordnar skolornas läromedelsinköp i Göteborgsregionen, fick jag veta att den säljer mest.

Böckerna i *Wings* består av en *Base Book* samt en *Activity Book* för varje årskurs. Det blir sammanlagt sex böcker på ca 150 sidor vardera för högstadiet. *Base Book* behandlar sådant som alla elever bör få med sig enligt kursplanens mål att uppnå och är tänkt för gemensamt arbete under lärarens handledning. *Activity Book* innehåller inte bara övningar utan också mycket texter och underlag för mål att sträva emot. Elever kan välja texter och övningar att arbeta med i *Activity Book*. Innehåll och uppläggning följs åt i de båda böckerna. De kan vara så att ett stoff tas upp i *Base Book* och fördjupas eller byggs ut i *Activity Book*. Båda böckerna behöver därför ingå i granskningen. Serien innehåller också CD-skivor, arbetsblad och lärarhandledning som jag dock inte tar med här då jag har avgränsat undersökningen till läroböcker. Totalt innefattas då sex läroböcker. Samtliga av dem är omarbetade versioner från mellan 1994 och 1997. De omarbetade läroböckerna som jag undersöker utkom; 2001 för årskurs sju, 2002 för årskurs åtta och 2003 för årskurs nio.

4 Resultatredovisning

Redovisningen av vad jag kommer fram till sker dels genom en kort återgivning av delar av innehållet och dels genom en diskussion av det i förhållande till de frågeställningar som tidigare nämnts. För överskådlighetens skull presenteras läroböckerna för de olika årskurserna och varje land för sig då också materialet är uppbyggt så att det finns tydliga avsnitt som behandlar enskilda länder. För övrigt innehåller annat material i läroböckerna inte något som behandlar länder eller kulturer. Varje avsnitt diskuteras inte alltid utifrån samtliga frågor utan utifrån de mest väsentliga i förhållande till innehållet i texten. Jag gör ingen djupare analys av bilder för sig. De är dock viktiga i sammanhanget och förmedlar betydelse, därför beskriver och kommenterar jag även dem när jag anser dem vara betydelsefulla.

4.1 Läroböckerna för årskurs sju

De länder som behandlas i *Wings Activity Book* och *Wings Base Book* är Irland, Jamaica, Zambia, Indien, Nya Zeeland och Australien. *Base Book* inleds med en karta som sträcker sig över hela uppslaget och som visar i vilka länder engelska är ett första språk respektive andra språk för människorna. Rubriken lyder, *English around the world*. Nästa uppslag har rubriken *Why English in ...* och presenterar kortfattat anledningarna till att engelska talas i USA, Irland, Sydafrika, Indien och Australien. Kolonialisering, mission och handel tas upp som orsaker på ett par rader för varje land med tillhörande karta. Temat fortsätter i *Activity Book* som alltså fungerar som en bok där elever själva kan välja texter och övningar för fördjupning och komplement till innehållet i *Base Book*. Där finns också en stor karta som visar hur brittiska handelsmän och emigranter seglat världen över och spridit det engelska språket. Ett uppslag, där kartan tar upp över halva utrymmet och där orsakerna till engelsmännens besök i de olika länderna ges på ett par rader, behandlar ”How English travelled the world” Sammanlagt ges sex sidor i de båda böckerna till att beskriva varför engelskan har spridits under 1600-, 1700- och 1800 talet och blivit ett världsspråk, där kartorna emellertid tar upp det mesta av utrymmet.

Genomgången och förklaringen till engelskans spridning begränsas till en historisk redogörelse. Det finns ingen beskrivning till engelskans utbredning idag, som det dominerande språket på Internet och inom många viktiga områden, eller betydelsen av att kunna kommunicera på språket.

4.1.1 Irland

Irland är det land som presenteras först i *Base Book*. Det sker som i en geografi bok med karta och landets storlek, folkmängd, huvudstaden, språk och valuta anges. En tabell på medelnederbörd och temperatur anges också. Texten handlar om hur landet fått sitt namn, och om geografi och klimat. Nästa uppslag visar fem bilder; en pubinteriör med musicerande och öldrickande människor, ett landskap med hedar och böljande kullar, en hästmarknad och ett myller av hästar, män och pojkar, tre pojkar vid en uppsättning vägs skyltar med Orts och vägnamn framför en gammaldags byggnad, en vägs skylt med bild på en tomte som säger ”Leprechaun crossing”. En text intill bilderna uppmanar eleverna att fundera över vad de ser i bilderna. Nästa uppslag fortsätter att behandla Irland genom en text om *Leprechauns*, ett övernaturligt litet väsen i irländsk folklöre. Avslutningsvis finns några frågor på sådant som tagits upp i texten. Till exempel vilken del av Irland som har mest regn och när det regnar mest i Dublin. *Activity Book* har ett uppslag med en kort historik över Irland där munkar, kungar och krig tas upp. Därefter följer en text med illustrationer på tre sidor som handlar om

hästar *The long-tailed family*. Det är Alice som växer upp på en lantgård med sex syskon som berättar om när hennes favorithäst dog. Sist föreslås att man kan jobba med ett projekt om Irland om sådant man tycker skulle vara intressant.

Sammanlagt tio sidor ägnas åt Irland och en stor del ges till faktauppgifter eller bilder. Kulturtraditioner och samhällsliv, vilket uppges i kursplanen som viktigt, framkommer inte alls. Bilden som ges är synnerligen torftig. Intrycket blir att Irland består av pubar, grönskande landskap, ett landsortsmässigt liv med boskapsmarknader och övernaturliga väsen. Någon kulturell komplexitet eller mångfald framkommer alltså inte utan det är en ganska ensidig bild som ges av Irland. Det sätt på vilket landet presenteras i form av fakta om geografi, klimat osv. är förvisso värt att veta men frågan är om klimattabeller och siffror är vad en elev i trettonårsåldern finner givande och intressant. Sammantaget är presentationen av Irland likt en turistbroschyr med lätta fakta och inbjudande bilder som bekräftar föreställningar om ett land. Människorna som framställs är några unga vuxna på pub, män och pojkar på hästmarknad och tre unga pojkar med en hund på bilderna och den unga Alice som berättare. Någon direkt jämförelse till elevens egna erfarenheter finns inte men som elev kanske man jämför och då framstår Irland i jämförelse med Sverige som ett eftersatt omodernt land. Texterna och bilderna kan sägas vara autentiska men frågan är om de har anknytning till eleverna och deras intressesfär generellt. Naturligtvis finns elever med intresse av hästar t.ex. som finner detta intressant men med tanke på elever i de yngre tonåren generellt. Historiegenomgången slutar med självständigheten 1922 så krig, fattigdom och svält verkar prägla landet. Utveckling och framgångar under senare årtionden i landet nämns inte eller andra sidor av den irländska kulturen eller samhället. Den långa konflikten i samband med Nordirland som påverkat landet och människorna nämns inte heller. Enligt läroplanen skall ämnet *engelska ge bakgrund till och vidare perspektiv på de samhälls- och kulturyttringar som eleverna omges av i dagens internationella samhälle*. Avsnittet om Irland uppfyller inte det kravet utan landet framställs, som sagt, genom en geografigenomgång och valet av innehåll i texter och bilder som ett lantligt underutvecklat land.

4.1.2 Jamaica

Avsnittet om Jamaica inleds på samma sätt med en karta och en geografisk genomgång. En bild av sandstrand, hav och palmer pryder också inledningssidan. En leguan och en kvinna med en fruktkorg på huvudet illustrerar styckena om djurliv och klimat. En klimattabell finns även i samband med Jamaica, liksom några frågor på texten avslutningsvis. I *Activity Book* finns en text om vad människorna på Jamaica tycker om musik och Bob Marley. Texten till låten *No Woman, No Cry* av Bob Marley finns också, likaså en bild av honom. *A Short history of Jamaica* tar upp Columbus, spansk kolonialisering, engelsmännens tid, pirater och slavhandel. 1962 blev landet självständigt, sägs det avslutningsvis i kapitlet. En text om pirater som härjade i det karibiska havet under 1800 talet avslutar avsnittet om Jamaica och förslag om att göra projektarbete finns på den sista av de sammanlagt åtta sidorna om Jamaica.

Återigen är det ett kortfattat och ytligt sätt att framställa ett land. Jamaica förefaller vara palmer, reggaemusik, varmt och fuktigt och fullt av exotiska frukter och djurliv på de sex sidor om Jamaica. Det ges en direkt möjlighet till jämförelse där eleven kan jämföra befolkningen i Kingston med Stockholm. Men annars inbjuder inte texten eller de aspekter som lyfts fram om Jamaica till några möjligheter till jämförelse när det gäller kulturtraditioner eller levnadssätt. I alla fall inte mer än att det framgår att människorna på Jamaica älskar musik och sjunger, dansar och spelar olika slags musik, men mest reggae. Man får veta att det finns 25 olika sorters fladdermöss och att en leguan kan bli två meter lång. Referenser till dagens liv och samhälle framkommer inte alls utan koncentrationen är på historia och

historiska händelser. Reggae, pirater, geografi, klimat och djurliv lyfts fram. Frågan är om detta har någon direkt nära anknytning till en tonårings liv eller förmedlar hur människor idag lever och har det i Jamaica.

4.1.3 Zambia

Formen för presentationen av Zambia är densamma som för tidigare länder och den är också genomgående så för alla länder som presenteras; en karta med tillhörande uppgifter om yta, population, huvudstad, språk och valuta. Under kartan finns också en bild som representerar landet och illustrerar stycket om landets geografi, i det här sammanhanget Victoriafallet. Det inledande stycket har rubriken *Why English in Zambia?* Men frågan besvaras aldrig i stycket som berättar om att det talas många olika afrikanska språk i landet och att de unga kan engelska som också är officiellt språk. Klimatuppgifter och djurliv lyfts fram även här. Avslutningsvis finns också en frågedel på texten där eleven kan jämföra Zambias storlek med Sveriges och svara på vilket land som är störst. Befolkningsmängden i de båda länderna är en annan jämförelse som eleven kan göra. För övrigt handlar frågorna om vilka länder som angränsar till Zambia, hur lång torrperioden är, namnet på floder och liknade. I *Activity Book* finns förslag till projektarbete och en text om Livingstone, *David Livingstone – a great explorer*. Det berättas om hans liv och resor i Afrika och texten illustreras med tecknade bilder på Livingstone som blir buren över vatten av afrikaner och ett enormt lejon som attackerar en man.

Zambia är ett varmt land med många språk och ett rikt djurliv och ligger i det mörka Afrika där upptäcktsresande har levt en spännande tillvaro. Det är den sammantagna bilden som ges av landet på fyra sidor. De jämförelser som ges handlar återigen om folkmängd och storlek på länder. Det säger emellertid inget om levnadssätt och traditioner. Det ges heller ingen möjlighet till jämförelser när det gäller elevens egna erfarenheter och levnadssätt utan innehållet ligger långt från eleven. Det är en distanserad och saklig beskrivning utan känsla eller försök till att närma sig läsaren på ett personligt sätt. De människor som framträder är afrikanska män i arbetskläder i färd med att lasta potatissäckar på en vagn. Hur relaterar det till en tonåring eller uppmuntrar till att reflektera över livet i Zambia? Någon mångfald och komplexitet innehåller inte beskrivningen heller utan en ensidig bild framträder även här på de fyra sidor som ägnas åt Zambia. Det förklaras dock att engelskan är ett viktigt språk i landet pga. av mängden olika språk som finns men läsaren får alltså inte veta orsaken till engelskans roll i landet.

4.1.4 Indien

På sju sidor presenteras Indien, inledningsvis med karta och geografiska uppgifter. Under rubriken, *The land*, står bl a. "The south and centre of the country is a high plateau called the Deccan...to the north-west is the Thar Dessert which covers 100,000 square miles" (Wings åk 7 s. 115). Kartan är med och bilden för Indien är Himalayas toppar. Klimatuppgifter finns och i samband med det en bild som tar upp en halv sida med en man gåendes med en flicka i en smal gränd där en stor vit ko ligger. En annan bild föreställer människor vid Gangesfloden på väg för att ta ett dopp. Bilden är tagen vid någon hinduisk festival då det är en enorm mängd människor vid floden. Frågor på texten avslutar även här avsnittet om Indien i *Base Book*. I *Activity Book* finns en liten text om *Indian Wildlife* med bilder på tiger, noshörning och elefant. Nästa uppslag beskriver Indiens historia i korthet; namnet, handelsmän, engelsmän, Ghandi och självständigheten nämns. Det sägs också att Indien är ett kontrasternas land med utbredd fattigdom och låg läs- och skrivkunnighet. Sist finns en text om Taj Mahal med bild på gravmonumentet.

Jag frågar mig hur intressant det är att veta ytan av Tharöknen eller medelnederbörden i det här sammanhanget. Hinduismen är visserligen den största religionen i Indien och det vet nog redan de flesta elever i lärobokens målgrupp. Så varför då visa bild på en fattig man i traditionell indisk klädsel, en ko och badande människor i Ganges? Varför inte visa det moderna Delhi med nya stora byggnader eller en gatubild från Bombays kommersiella centrum där människor skulle se ut som i Sverige och inga kor ligger på gatorna? Eller varför inte ha med en berättelse om en ung människa i elevernas ålder och se hur han eller hon lever, gör på fritiden, har det skolan osv. Det skulle ge en mer nyanserad bild och också bättre möjlighet för eleven att jämföra levnadssätt med det möjliga resultatet att se likheter istället för olikheter. Istället framställs den stereotypa bilden av Indien med religionen, heliga kor, tigrar och elefanter. Bilden vid Gangesfloden är också, som sagt, från en hinduisk högtid då fler människor än vanligt besöker Varanasi och Gangesfloden. Intrycket blir dock att det ser ut så varje morgon och att hinduerna alltid badar i Gangesfloden och religionens betydelse för indier betonas.

Vidare har det under de senaste årtiondena skett en enorm utveckling i Indien. Idag finns en medelklass på ungefär 300 miljoner människor som lever på en standard lik medelklassens i Västvärlden. Ungdomar som tillhör denna samhällsklass delar intressen, tankar och fritidssysselsättningar med ungdomar i Sverige. Landet har hög teknologi, utbildning och en snabbt växande ekonomi som också är betydelsefull internationellt. Men det lyfts alltså inte fram här utan fattigdom och religiositet framträder. Indien är också, vilket nämns kort i *Activity Book*, ett land med stora kontraster. Då kan man ju tänka sig att dessa lyfts fram lite mer och att den kulturella mångfalden och komplexiteten visas. Människors olika religioner, mattraditioner, naturresurser och inkomstkällor i olika delar av landet, olika folkslag, hur man hälsar, klär sig, språk som talas osv. Varken vardagsliv, samhällsliv eller kulturtraditioner i Indien lyfts fram, utan den sammantagna bilden förefaller vara; monument, hinduism med bad i Ganges och heliga kor samt djurliv.

4.1.5 Nya Zeeland

Avsnittet om Nya Zeeland i *Base Book* skiljer sig från de tidigare genom att det börjar med förslag till projektarbete. Läroboken säger att eleverna skall göra ett projekt om antingen Nya Zeeland eller Australien. Ett stycke beskriver berg och sjöar i Nya Zeeland och en annan Ayers Rock i Australien med tillhörande bilder. Utifrån dessa beskrivningar och bilder uppmanas eleverna sedan att välja vilket land de vill arbeta med. På följande två sidor finns frågor om Nya Zeeland och Australien i syfte att se vad eleverna redan vet om landet och tips och idéer beträffande projektarbete. Därefter ser presentationen av Nya Zeeland ut som av de länder som presenterats tidigare i läroboken. Fakta angående landets yta, folkmängd, huvudstad, språk och valuta följs av en beskrivning av geografi och klimat. En karta och klimattabell finns också. Nästa sida innehåller små bilder av James Cook, guldgrävning, ett gammalt skepp, en träportal tillverkad av Maorier, delfiner och en fågel kallad kivi och som bara finns på Nya Zeeland. Texterna intill dessa bilder berättar lite om bildernas innehåll och ställer frågor om dem. Totalt fyra sidor ägnas åt Nya Zeeland i *Base Book*.

Activity Book har ett mer omfattande innehåll. På tio sidor behandlas där, till att börja med på fyra sidor, James Cooks resa 1768 till Nya Zeeland och tillbaka till England igen. Det berättas om själva resan, hans skepp, besättningen och livet ombord. Bilderna är illustrationer över sjövägen, på fartyget och teckningar av Cook. Därefter behandlas Maorierna, deras förhållande till Cook, till engelsmännen och lite om hur de har det idag. Det sägs att idag har de samma rättigheter som resten av befolkningen och att 1971 kom en lag som förbjöd diskriminering av dem, men att arbetslösheten är högre bland dem än bland de vita. Det sägs

också att maorierna är beslutna över att behålla sitt språk och sin kultur. Det finns speciella förskolor för dem liksom TV- och radiosändningar. Vidare är Maori ett officiellt språk. Bilderna till denna text består av en teckning av en tatuerad Maorikrigare och ett fotografi av ett träsnideri. En berättelse om delfiner finns på de två efterföljande sidorna, sedan en kort historieberövning av Nya Zeeland och sist lite om djurlivet i landet. Innehållet i dessa texter besvarar också frågorna om Nya Zeeland som finns i *Base Book*.

Det är ett betydligt mer omfattande material om Nya Zeeland än om många av de länder som presenterats tidigare. Anledningen är att det föreslås att eleven skall arbeta med ett projekt om landet och då hitta information i läroboken. Det är inte tänkt att samtliga elever skall läsa alla texter och lära sig innehållet. Innehållet som finns i *Base Book* är tänkt för alla elever men ur *Activity Book* är det alltså valda delar som eleverna bekantar sig med. Det som valts ut att berätta om Nya Zeeland är framförallt geografi, natur, historia och djurliv. De människor eleverna möter är en maorikrigare genom en teckning och man får veta lite om dem historiskt sett i texten. Det nämns också lite om hur de har det idag. Det är alltså ingen längre beskrivning av maorierna utan snarare en ganska enkel med fokus på att de har varit krigare och är arbetslösa idag. En annan människa är James Cook, en historisk person. I mötet med Nya Zeeland stöter eleven inte på särskilt mycket om kulturtraditioner eller hur människor idag lever i landet. Det nämns att maorierna ägnar sig åt att snida träfigurer och i texten om Nya Zeelands historia sägs att det är ett land med många olika kulturer eftersom många människor från olika delar av världen flyttat dit under senare delen av 1900-talet.

4.1.6 Australien

Två sidor i *Base Book* tar upp Australien och eleverna uppmanas som sagt att arbeta med antingen Australien eller Nya Zeeland i projektform. Australien presenteras med liknande faktauppgifter som tidigare länder och på samma sätt som när det gäller Nya Zeeland finns små bilder med tillhörande text där det ställs frågor om bilden tillsammans med lite information. Bilderna förställer James Cook, hans skepp, kängurus, en urinvånare, ett flygfoto över mellersta Australien, en skidbacke och två skolflickor, en färgad och en vit vid en skolbänk.

Activity Book inleds med *A short history of Australia*. Det berättas om urinvånarna, aboriginerna, om Cooks resa dit, fångar från England, självständigheten och att det efter andra världskriget kommit människor från hela världen dit samt att det är ett multikulturellt land idag. Två sidor behandlar aboriginerna, deras historia och lite om att de har fått lite bättre villkor idag men att de har betydligt sämre levnadsvillkor än de vita och att de har en rik kultur av måleri, snideri, musik och dans. Bilden i samband med aboriginerna är ett fotografi på en gammal mager man som sitter på golvet framför några traditionella aboriginmålningar. Nästa text heter *Living in the Outback* och berättar på en sida om hur det är att leva i områden med lite bebyggelse och människor. *Active in Australia* är rubriken på texten som följer därefter och på två sidor förklaras vilka sporter som finns; tennis, vattensporter, skidåkning, simning, kriket, rugby, fotboll, hockey och lacrosse nämns och de olika sporterna illustreras med teckningar. Avslutningsvis när det gäller Australiens ägnas fyra sidor åt Australiens djurliv med text och bilder av kängurus, näbbdjur, kolas, dingos, fåglar, emu och krokodil.

De få sidor i *Base Book* som behandlar geografi och de små bilderna med text som det är tänkt att samtliga elever skall läsa, ger en kort introduktion till Australien. Innehållet i *Activity Book* är fylligare så att eleverna kan fördjupa sig i något av innehållet på dessa tio sidor i sitt projektarbete. I den historiegenomgång som finns i *Activity Book* nämns att Australien är ett land med stor invandring och många olika kulturer. Det är dock allt som sägs. En bild av en vit flicka och en färgad vid skolbänken illustrerar detta. Jag frågar mig varför inte berätta mer

om det i detta sammanhang? Här, liksom när det gäller Nya Zeeland, skulle det vara intressant att få veta mer om de olika människor som bor där. De två flickorna på bilden, vilka är de? Vad ska de göra efter skolan? I innehållet om Australien är det inte människor och liv som framträder utan även här är det historia, geografi och djurliv som betonas. Ett avsnitt handlar dock om vilka sporter som spelas i landet, vilket kan betraktas som en del av livet och som en kulturyttring. Ytterligare en text behandlar livet i ödemarken men de är inga livfulla berättelser med människor och händelser utan torra beskrivningar med fakta och olika uppgifter. Texten om aboriginerna är likaså en redogörelse med uppgifter snarare än en levande berättelse där man som läsare kan leva sig in i texten, känna igen sig eller referera till sin egen värld. Aboriginernas historia beskrivs emellertid liksom lite av deras levnadssätt, men varför väljs en mager grånad gammal man som bild för aboriginerna? Till sist, Australien förefaller vara "outback", aboriginer, djur och sport.

4.2 Läroböckerna för årskurs åtta

Storbritannien, Skottland, Wales, Nordirland och USA är de länder som behandlas i böckerna för årskurs åtta. Förutom det förkommer delar där skilda traditioner och högtider behandlas utanför avsnitten för de olika länderna.

4.2.1 Storbritannien och England

Storbritannien är det land som inleder årskurs åttans *Base Book*. Disposition och layout är desamma som för sjuans *Base Book*, d.v.s. en del där yta, befolkning o.s.v. presenteras. Karta över landet och landets flagga finns med till text som berättar att Storbritannien består av England, Scotland, Wales och Norra Irland. Därefter följer en beskrivning av geografi, klimat och djurliv. Det första uppslaget avslutas med frågor på texten; *How far is it in kilometres from north to south on the mainland of Britain?* Och liknade frågor. Efterföljande uppslag har rubriken *The Invaders* och behandlar olika folkslag som invaderat de brittiska öarna. Kelter kom 400 f.k. Romare 43 e. Kr. och de byggde bl.a. en 120 kilometer lång mur, *Hadrians Wall*, tvärs över landet för att markera sin koloni. Anglikaner och anglosaxer kom på 400-talet och slog sig ner i den norra respektive den södra delen. Vikingarna gjorde intåg på 800-talet och normander från Frankrike på 1000-talet. Det är korta beskrivningar om de olika människorna med illustrationer till texten.

Fyra sidor ägnas åt England och den sedvanliga kartan, flaggan, fakta och geografi finns med på första sidan. Den andra har fyra bilder med tillhörande text. De behandlar rugby, karnevalen i Notting Hill som firas p.g.a. immigranter från Karibien, marknad i Camden Town i London och en brittisk traditionell stuga med halmtak. Det sista uppslaget ägnas åt London. Tio bilder skall paras ihop med respektive text. Bilderna föreställer olika sevärda platser i denna *London quiz* som avslutar de åtta sidor som ägnas åt England och Storbritannien i *Base Book*.

Activity Book fortsätter att behandla Storbritannien genom att presentera Kanalöarna med drygt en sida. Där finns också en text om Hadrianus vall, som en fortsättning från *Base Book* där muren kort nämndes. Texten berättar om hur och varför muren byggdes och en historia om legionärer som spelar om pengar och ett olöst mord. En kort orientering av sex brittiska personer som blivit berömda p.g.a. uppfinningar, politik eller författarskap presenteras med bild och namn. Eleverna uppmanas också att leta efter mer information om dessa personer på Internet. Florence Nightingdale och hennes gärningar berättas det om på en och en halv sida och Michael Faraday som bl.a. uppfunnit röntgenstrålen presenteras på ytterligare en och en

halv sida. *Activity Book* behandlar vidare Halloween lite kort och visar en lek med äpplen i vatten man kan göra då. En annan högtid eller traditionellt firande som nämns i *Activity Book* utan att det förkommer i direkt anslutning till något land, är *Guy Fawkes night*. Bakgrunden till att han firas i november varje år ges. Totalt åtta sidor i *Activity Book* ägnas åt England och Storbritannien med texterna om högtiderna inkluderade.

Sammanlagt sexton sidor ägnas åt England. De personer som det berättas om mer ingående, Nightingdale och Faraday, är viktiga personer i historien och väl värda att berätta om men de är just historiska personer med lite anknytning till eleverna och deras värld generellt sett. De förmedlar inte heller någon kunskap om vardagsliv, samhälle eller kulturtraditioner. Likaså berättelsen om Hadrianus vall och de romerska soldaterna tillhör en avlägsen tid och ger ingen information om dagens vardagsliv och samhälle. Det framkommer heller ingen möjlighet till jämförelse i dessa texter. De sidor i *Base Book* som beskriver de olika folkslag som erövrade Storbritannien genom årtusendena ger en bra bakgrund till det kulturinflytande som finns i Storbritannien. Avsnittet känns dock lite kort och ämnet kunde vara mer omfattande och beskriva ytterligare vilka konsekvenser i form av kulturtraditioner, byggnadsverk och språk detta har medfört. Den immigration som skett till Storbritannien under senare tid från de före detta kolonierna bl.a. och som är markant i landet nämns inte heller. Istället är det alltså erövringar och immigration från förr snarare än samtidshistoria som tas upp. De sex bilderna med tillhörande text om rugby, karneval o.s.v. kanske har som syfte att visa på mångfald inom landet men det är likväl tunt och egentligen för England typiska bilder som visas upp. Två traditioner som beskrivs är *Halloween* och *Guy Fawkes*. Båda relativt kortfattade och utan bakgrund. *Halloween* känner de flesta säker redan till men *Guy Fawkes* är kanske inte lika känd och det ges alltså ingen bakgrund till varför han ville spränga parlamentet och orsaken till att misslyckandet av det firas idag genom att människor tänder bål. Firandet är dock väl värt att tas upp då det är ett speciellt brittiskt firande som så gott som alla briter känner till.

4.2.2 Skottland

På tre sidor i *Base Book* behandlas Skottland och inledningsvis sker det med fakta, karta och text som behandlar geografien i landet. Nästa uppslag består av fyra bilder med tillhörande text där golf och hur den uppstod i Skottland beskrivs. En säckpipsblåsare med traditionell dräkt är en annan bild och texten beskriver kilten och dess mönster. Loch Ness-odjuret är ytterligare en bild med text och slottet i Edinburgh en annan på dessa sidor.

I *Activity Book* beskrivs *Hadrian's Wall* med text och tillhörande bild och frågor på texten. Efter det följer en text med rubriken *A short history of Scotland* med bild från filmen *Braveheart* med Mel Gibson som William Wallace som ledde kampen mot engelsmännen på 1200-talet. Det berättas om Skottlands historia på en och en halv sida, fram till 1997. Därefter följer en text om Loch Ness-odjuret. En person berättar om när hon såg odjuret i sjön. På fyra sidor i *Activity Book* behandlas alltså Hadrianus vall från romarnas tid, historia och ett sägenomspunnet väsen.

Framställningen av Skottland förmedlar ingen komplexitet eller mångfald, inte heller några möjligheter till jämförelse eller en bild av vardagsliv och samhälle i någon bemärkelse. Bilden som ges av Skottland är ett land med grönskande golfbanor, slott, säckpipsblåsare i kilt och en historia fylld av konflikter. Hadrianus vall förkommer för andra gången i samband med Skottland. Den första var i samband med Storbritannien. Det är ett välbesökt turistmål och kulturhistoriskt viktigt men att berätta om den vid två tillfällen förefaller vara lite överdrivet mot bakgrund av att det finns så mycket annat att berätta om som rör dagens samhällsliv.

4.2.3 Wales

Ett uppslag i *Base Book* behandlar Wales. En av dessa sidor har sedvanlig fakta, karta och text. Den andra sidan innehåller tre bilder med tillhörande text som tar upp lite av det walesiska språket, att sång och musik är viktigt och stort i Wales och att det hålls en festival dit sångare, dansare, folkmusiker och körer från olika länder kommer. En text med bild berättar lite om det monarkiska systemet i Wales. I *Activity Book* finns inget ytterligare om Wales.

Det är en kortfattad beskrivning av Wales där läsaren alltså får veta lite om geografin i landet och att det finns ett tåg man kan åka till den högsta toppen. Utifrån bilderna och texten får läsaren veta ytterst lite om det gamla keltiska språket som talas av en minoritet. Folkmusik förfaller vara utmärkande för området och att Prins Charles är prins i Wales.

4.2.4 Nordirland

Texten om Nordirland som följer tar inledningsvis upp faktauppgifter och geografi. Senare berättas det om hur Irland blev självständigt 1922 men hur den nordvästra delen förblev brittisk. Konflikten mellan länderna nämns också och avslutningsvis sägs att människorna är optimistiska, sedan fredsamtalen inletts på 90-talet, angående framtiden. Den andra sidan på detta uppslag om Nordirland visar en bild av *Giant's Causeway*, pelare som uppstått genom vulkanutbrott för 60 miljoner år sedan. En annan bild visar två pojkar vid en skola och texten berättar att barn antingen går i en protestantisk eller katolsk skola men att det också finns integrerade skolor. På de två följande sidorna avslutas delen om Storbritannien genom en *UK quiz*. Frågor ställs på texterna om England, Skottland, Wales och Irland. I *Activity Book* kan den som vill, eller om läraren tycker att samtliga elever skall, fördjupa sig i konflikten på Nordirland. På en sida ges lite mer information om konflikten och texten avslutas med tips om att hitta mer information om situationen idag på Internet.

Ett kort avsnitt om Nordirland men den konflikt som påverkat landet i olika avseenden och som är viktig i sammanhanget behandlas. Det sker genom en faktainriktad text och det är visserligen ett bra sätt att få med mycket information men väcker inte intresse på samma sätt som en mer levande berättelse med människor och händelser som ligger närmare eleverna. Kanske en skildring av en elevs liv i Nordirland skulle ge djupare förståelse och lite insikt om livet där.

4.2.5 USA

Antalet sidor som ägnas åt USA är fler än tidigare länder som tagits upp. I *Base Book* ges fjorton sidor åt olika aspekter när det gäller USA. Det första uppslaget ger som tidigare information och fakta om befolkningens mängd och geografi. Lite om delstaterna och styrelseskick nämns också. Ett cirkeldiagram visar andelen vita, afrikanska amerikaner, latinamerikaner, asiater och andra som lever i USA. Det uppslag som följer visar på variationer i landskap mellan olika delar av landet genom olika landskapsbilder. Uppslaget därefter har rubriken *A mix of people* och behandlar de olika immigranter som invandrat till USA. Ett stycke berättar om immigranter i allmänhet som ibland inte kan engelska och lever tillsammans i områden. I Los Angeles och San Francisco talar mer än hälften av sexåringarna inte engelska hemma, sägs det. Ursprungsbefolkningen, *The Native Americans*, nämns och de afrikanska amerikanerna. På följande uppslag berättas lite om Indianer och deras respekt för naturen. En Indianhövdings tankar gällande natur- och levnadsregler och ett gammalt svartvitt

fotografi med indianer på hästryggar finns i samband med dessa sidor. Ytterligare ett uppslag behandlar USA och Harriet Tubman. Hon är en slav som hjälpt andra slavar till ett liv i frihet på 1800-talet. Hon kallades för Moses och brukade sjunga *Go down Moses*. Texten till sången finns med. Lite längre fram fortsätter USA med *Travelling in San Francisco*, ett uppslag med text om framför allt spårvagnar och bilder av staden. Till sist finns ett uppslag om sådant som uppfunnits eller funnits först i USA. *The Americans Thought it first!* är rubriken och de saker som nämns är bl. a. snabbmat, supermarket, bil och husbil.

I *Activity Book* inleds avsnittet om USA med olika påståenden om vad som är sant eller falskt om USA. Några påståenden är; *There are more white people than the other population groups together. The distance between New York and San Francisco is greater than the length of the Mississippi-Missouri*. Frågorna handlar om geografi, platser och population. Ett annat uppslag handlar om viktiga datum i amerikansk historia. Fem sidor handlar om Indianer och sex sidor om slaveriet och inbördeskriget. En sida tar upp mordet på president Lincoln. Ett uppslag handlar om en kinesisk flicka som kommer till USA. *Becoming American* är rubriken. Flickan berättar om svårigheterna med att lära sig engelska, att få vänner och omställningen till det nya landet. Till sist finns frågor på texten och förslag till projektarbete om någon amerikansk president. Sjutton sidor i *Activity Book* behandlar USA. Förutom det finns en sida om *Thanksgiving* utanför själva avsnittet. Där beskrivs bakgrunden till att högtiden firas.

Sammanlagt trettiofyra sidor berör USA på olika sätt i *Wings* för årskurs åtta där indianer och slaveriet dominerar. Berättelsen om flickan som immigrerat med sin familj till USA ger liv och färg till de korta upplysningar som annars ges om immigrationen i det amerikanska samhället. Hennes berättelse ger elever möjlighet att relatera till sig själva och den beskriver hennes vardagsliv. Helhetsintrycket av immigranter och befolkningen i USA blir dock att de vita är de normala och att immigranterna är det avvikande andra. Utgångspunkten är en vit anglosaxisk protestant en s.k. *wasp, white anglo-saxon protestant*. Immigrationen tas också upp i ett historiskt perspektiv men dagens komplexa samhälle med människor från skilda kulturer behandlas inte i nämnvärd utsträckning. Vad innebär det t.ex. att det är en blandning av människor som bor i landet. Rubriken och texten *A mix of people* nämner inte det utan beskriver bara kort att det finns. Det som betonas i samband med det är att de inte kan engelska och därför bosatt sig tillsammans i områden med en miljö som påminner dem om deras hemland. De har behållit sina traditioner och pratar sitt språk, sägs det. Inte en särskilt positiv bild av USAs olika folkgrupper och kulturer utan invandrare framställs som en negativ företeelse med segregation som följd. Jag ifrågasätter också syftet med påståendena om USA i *Activity Book* Varför ställer man påståendena; Det finns fler vita människor än all annan befolkning tillsammans i USA. Det finns mer än tre gånger fler Afrikanska amerikaner än asiater. (*Wings* s. 107).

De människor som framträder bortsett från flickan är indianer och slavar. En kulturtradition som beskrivs är *Thanksgiving* men så mycket mer om denna liksom om vardagsliv och samhälle kan rymmas på de sidor som behandlar USA istället för geografi och historia.

4.2.6 Skolan i Australien

Australien behandlades i *Wings* för årskurs sju men i läroboken för årskurs åtta finns ett avsnitt om skolsystemet i Australien. *At school in Australia* berättar om tre svenska elever som går på *Redlands College* i Brisbane. Det berättas om en normal skoldag, vilka ämnen de läser och Sveriges skola jämförs med Australiens. Det ställs också frågor till eleverna i Australien med svar. I *Activity Book* fortsätter skoltemat med skolregler från en skola i Australien och en i USA. Där finns handlingsplaner från skolor, uppföranderegler, ämnen osv.

En sida i *Activity Book* tar också upp julfirande i Australien. Bilden visar en man med tomteluva på en sandstrand fylld med människor i badkläder. Texten tar upp att de flesta människor gärna vill behålla sina traditioner när de flyttar. Därför firas jul i Australien trots att det är 35 grader varmt.

Detta kapitel ger möjlighet för elever att göra jämförelser med sina erfarenheter och sin skolsituation. Bilder på elever finns med och texterna känns verkliga. Ämnet är högt relevant och aktuellt för eleverna. Här är ett avsnitt som kan sägas bjuda på kunskap om vardagsliv. Texten om julfirandet i Australien är också en utgångspunkt för jämförelser och den säger lite om betydelsen av kulturtraditioner. Dessutom är bilden modern med unga människor för ovanlighetens skull, vilket gör den lättare att ta till sig.

4.3. Läroböckerna för årskurs nio

I Wings läroböcker för årskurs nio presenteras Kanada och Sydafrika. De båda böckerna innehåller också längre texter med skilda innehåll. I de fall där dessa texter tydligt behandlar andra länder eller människor i andra länder inkluderar jag dessa. Framför allt *Activity Book* innehåller många texter som eleverna kan läsa på egen hand men få rör andra länder eller kulturer. I vissa fall handlar texten om en person från ett annat land men temat är allmängiltigt. Om texten tar upp t.ex. sport, extrajobb, eller en historia som inte går att härleda till någon särskild geografisk del eller som inte har någon betydelse för syfte och frågeställningar tar jag inte med den. De båda böckerna innehåller en text om en pojke med indiska föräldrar som bor i London. Detta framkommer tydligt och texten tar upp en aspekt av Indien, därför är de texterna inkluderade här tillsammans med Canada och Sydafrika.

4.3.1 Kanada

Tre sidor behandlar Kanada i *Base Book*. Inledningsvis sker det med faktauppgifter, flagga, karta och text som berättar om geografi och hur landet fått sitt namn. Det föreslås att eleverna skall ta reda på mer om Kanada och kanske presentera det i form av en broschyr. Tre bilder finns med text; en grizzlybjörn med lite faktatext om björnen, en eskimåkvinna med barn på ryggen där texten nämner att det har bott eskimåer och indianer där innan européerna kom och en teckning föreställande en indian och européer från 1500-talet där texten säger att handelsmän kom från England för att handla med päls. Den tredje sidan innehåller en bild med ishockeyspelare och en text som berättar att sporten skapades i Kanada på 1800-talet. Ytterligare en bild har ridande poliser med text som säger att de första bildades 1873. Sist föreslås intressanta saker att ta reda på om Kanada; Modiga män, historia, guldruschen, nationalparker ges som exempel och det sägs att det finns mycket mer att välja på att skriva om.

Activity Book har ett uppslag om sex kanadensiska uppfinningar och uppfinnare. Blixtlåset, gasmask och pacemaker nämns bl.a. En berättelse som heter *The big find*, av en kanadensisk författare, på tre sidor behandlar egentligen inte något om Kanada. Ytterligare en text på fyra sidor, *Long Claws*, berättar om ett par eskimåbarn som tar hem en ren och möter en hungrig björn. Avslutningsvis berättas det om en eskimåfamilj idag. Det handlar om Jack Taqtu, en pojke som går i femte klass och lite om hans liv. Ett fotografi av pojken finns i anslutning till texten.

Det är en kortfattad och enkel beskrivning av Kanada som ges. Kanada måste vara mer än inuiter, ishockey, björn och ridande poliser. Det är egentligen endast texten om inuitpojken

som ger liv och förmedlar något om samhälle och vardagsliv. Historien utspelar sig på 2000-talet så det är också en modern bild som ges av inuiternas liv till skillnad från historien om den hungriga björnen. Personen i berättelsen är också mer i elevernas ålder och i hans liv finns sådant som också finns i elevernas liv, vilket gör det lättare för eleverna att ta den till sig och göra jämförelse med sitt eget liv. Fotografiet på pojken ger också känslan av att berättelsen är aktuell och inte ännu en av alla historiska berättelser.

4.3.2 Sydafrika

Avsnittet om Sydafrika presenteras på samma sätt som det om Kanada. Karta, fakta och lite text. Ett uppslag innehåller bilder med text och tar upp en pojke på 17 år som bor i en kåkstad. Han sitter på sin säng med sina favoritsaker; fotbollsskor och priser. En annan bild visar badande svarta människor och texten berättar att Sydafrika var segregerat i femtio år. En bild visar Kapstaden och texten säger att människor stannade till där när de seglade runt Afrika. En bild visar landskap med hyddor och texten berättar att Zulufolket bor där. Ett lejon finns med och Krugerparken nämns i texten. Ytterligare en bild visar diamanter och texten säger att de finaste finns i Sydafrika. En text uppmanar eleverna att ta reda på mer om de olika etniska grupper som bor i Sydafrika, om deras språk och hur de lever.

Activity Book har flera texter med anknytning till Sydafrika. En tar upp de olika människor som levt där. Bantustammar, holländare, tyskar, engelsmän och Zulustammar nämns liksom bakgrunden till att de lever där. En text tar upp diamanter och guld och ytterligare en annan tar upp rasåtskillnadspolitiken. En lång text med rubriken *Out of bounds* på tolv sidor handlar om livet i en kåkstad och en ung pojke, Rohan.

I *Base Book* föreslås att eleverna skall ta reda på mer om människorna som bor i Sydafrika. Jag undrar varför läroboken inte ger den informationen? Pojken på bilden i samband med det och den text som finns till bilden är något som gynnar möjlighet till jämförelse. Han delar ett intresse med många elever i Sverige och det som han upplever viktigt delas av många. Så varför inte berätta mer om honom istället för att begränsa det till en bild och några rader. *Activity Book* innehåller flera texter kring Sydafrika som en del av eleverna kanske läser eller har som underlag till projektarbete. Det är kanske för projektarbetet skull som det finns så många texter med varierande innehåll. Det är dock endast den som handlar om Rohan och livet i slummen som egentligen säger något om samhällslivet för en del av befolkningen i Sydafrika.

4.3.3 Manjit från Punjab

Base Book har en berättelse på fyra sidor om Manjit som bor i England med sin familj från delstaten Punjab i Indien. Han är fjorton år och har flera syskon, samtliga är gifta genom arrangerade äktenskap. Manjit är hemma när hans bästa vän kommer och berättar att han hört ryktas att Manjits pappa har hitta en brud från Indien år honom som han vill att Manjit skall gifta sig med så fort han slutar skolan. Manjit blir förvånad och skulle vägra det. Han försöker på olika sätt att undkomma detta och hotar till slut med att ta livet av sig om han måste gifta sig när han blir sjutton år.

Historien fortsätter i *Activity Book* med sex sidor. Rubriken är Manjits bröllopsdag. Han har nu blivit skickad till Indien och tvingas in i det arrangerade äktenskapet. Det traditionella indiska bröllofsförfarandet beskrivs och händelserna kring bröllopet liksom vad Manjit känner. Han smiter till slut från ceremonin.

Texten är ett av få försök till att berätta något när det gäller kulturtraditioner i Indien och hur de upprätthålls av indier i Storbritannien, men det blir en stereotyp berättelse. Arrangerade äktenskap förekommer i Indien i stor utsträckning och det är också något många unga människor föredrar då de anser att det har fördelar, speciellt i det indiska samhället. Långt ifrån alla familjer har dock det systemet. Med tanke på alla olika traditioner, sedvänjor, kulturyttringar och företeelser i vardagslivet som finns i Indien och som skiljer sig från t.ex. de Svenska och som läromedelsproducenterna kunde välja så tar de upp arrangerade äktenskap. Det förefaller finnas en bild generellt av att det är så i Indien och den förstärks här. Fenomenet diskuteras inte och det ges heller ingen bakgrund utan genom att presentera det på detta sätt fördöms arrangerade äktenskap och bilden blir också att alla indier tvingas att gifta sig. Manjit är i elevernas ålder och de kan troligtvis identifiera sig med honom och känna att de inte heller skulle vilja tvingas till något liknande och att det är en konstig kultur som har sådana normer. Manjit bor i England och lever inte ett traditionellt indiskt liv utan han är som många andra generationens invandrare klämd mellan två kulturer. Detta är ett fenomen som förekommer överallt och många elever befinner sig i en sådan situation. Det är en problematik som skulle kunna behandlas i anslutning till texten istället för detta enformiga förutsägbara tema om arrangerade äktenskap och konflikt i samband med det.

5 Slutdiskussion

De länder som förekommer i de undersökta läromedlen är framför allt länder där engelska är första språk. Länder som enligt Svartvik ingår i den inre kretsen; USA, Kanada, Storbritannien, Australien, Nya Zeeland och Irland. Läroböckerna tar också upp några länder som ingår i den yttre kretsen och som tidigare varit brittiska kolonier; Jamaica, Zambia, Indien och Sydafrika. Störst utrymme ges åt USA och Storbritannien.

Den bild som ges av länderna och deras kulturer är generellt relativt ytlig och torftig. Varje land presenteras med geografiska uppgifter och bilder med lite text som har anknytning till landet. Bilderna och texterna tar upp sådant som människor antas förvänta sig i samband med landet, alltså ganska stereotypa bilder. Presentationerna och innehållet liknar ofta en turistbroschyr. När det gäller läromedelproducenternas uppfattning om kultur förfaller en uppfattning om att det existerar en enhetskultur vara rådande, vilket Ulrika Tornberg menar präglar kursplaner. Den medvetenhet om mångfalden av kulturyttringar som finns idag, enligt Tornberg, (2007) visar sig inte i det undersökta läromedlet. Inte heller den förändring som Eva Gagnestam, (2003) menar är på gång beträffande människors föreställningar om kultur-, identitets- och nationalitetsbegreppet. Istället är det alltså förenklade beskrivningar som domineras av fakta om historia, natur, djurliv och geografiska uppgifter. Olika kulturyttringar inom ett land tas inte upp i särskilt stor omfattning och i synnerhet inte den komplexitet och mångfald som finns inom olika länder. Det lämnas inget utrymme för diskussion eller problematisering kring det som tas upp. I likhet med De Mattia och Svensson (2006) har jag funnit att läroböckerna jag undersökt inte erbjuder någon fördjupning eller tar upp mångkulturalitet inom en nations gränser och att generaliseringar och stereotyper är vanliga.

Innehållet är, som sagt, främst koncentrerat på ren fakta och geografi. Det är å andra sidan svårt att diskutera eller problematisera men att ensidigt fokusera på ett sådant innehåll gör delvis att eleverna kan tro att det är just sådant som är viktigt att veta om ett land. Ett sådant innehåll är kanske också säkert att producera då uppgifter finns att tillgå på ett enkelt sätt och de är så att säga säkra och vetenskapliga. Annat innehåll om hur människor i ett land lever, vardagsliv och kulturtraditioner kan vara svårare och mer tidkrävande att ta fram. Sociologer och antropologer kanske måste konsulteras, källor värderas och kontrolleras i större omfattning och det medför längre tid och större kostnader. Jag har alltså hittat ytterst lite innehåll i böckerna som berättar om människors liv och traditioner. Några stereotypa bilder visas upp och några högtider tas upp, *Halloween*, *Guy Fawkes* och *Thanksgiving*. Min slutsats utifrån det är att innehållet i de undersökta böckerna inte uppfyller läroplanens mål att förmedla kunskaper om vardagsliv, samhälle och kulturtraditioner i några av de länder där engelska har en central ställning.

De människor som framställs i samband med de olika länderna är få och ytterst sällan är de i elevernas ålder. Män dominerar och då äldre män. Det är också oftast människor som får representera en aspekt av något i landet som det berättas om, t.ex. en aborigin i Australien, en säckpipsblåsare i Skottland osv. Ofta förekommer historiskt viktiga eller kända personer och människor som levtt förr. Texterna i läroböckerna utspelar sig i stor grad i dåtiden och innehåller sällan sådant som eleverna kan stöta på i verkliga livet, vilket Johnsen (1998) menar att läroböcker bör göra. Han menar också att läsaren bör kunna relatera en text till sina egna erfarenheter och kunskaper. De texter som finns i *Wings* läroböcker i engelska erbjuder sällan den möjligheten. De få tillfällen till jämförelse eller reflektion handlar om geografiska skillnader. De har sällan anknytning till eleverna och deras intressesfär utan handlar i det stora hela om, som sagt, historiska händelser eller fakta, med undantag av några få texter; skolan i Australien och inuitpojken i Kanada. Av den anledningen anser jag inte heller att de

undersökta läroböckerna uppfyller läroplanens mål att eleven skall kunna göra jämförelser med egna erfarenheter, i nämnvärd utsträckning.

Det är naturligtvis ett urval av den komplicerade verkligheten som måste göras när en lärobok produceras och det är otaliga aspekter att ta ställning till vid val av stoff. Orsaken till mängden historiskt innehåll i böckerna kanske också kan vara den tid det tar att producera en lärobok och tiden den brukas. Kanske det är besvärligt att ta med tidsenliga händelser. Situationen kanske förändras under tiden som boken används och innehållet blir felaktigt. Historiska händelser blir möjligtvis säkrare att ta med då de alltid gäller och inte ifrågasätts på samma sätt. Även historieskrivningen kan förvisso förändras men vissa saker har byggts och de flesta är överens om att vissa saker har hänt. Valet av innehåll i de undersökta läroböckerna är dock omotiverat då det är dagens samhälle eleverna bör lära sig något om.

Anledningen till att läroböckerna inte berör dagens samhälle och vardagsliv i särskilt stor omfattning kan jag bara spekulera i men konsekvenserna, när det gäller skolundervisning, är att det ställer stora krav på enskilda läraren att förmedla kunskap om vardags- och kulturtraditioner. En förutsättning för det är då att läraren har den kunskapen, vilket inte alla lärare har då den inte är helt lätt att skaffa sig. Det krävs kanske att man själv har egen erfarenhet eller att man läser mycket om just det. Hur som helst så innebär det en mängd extra arbete för att eleverna skall få möjlighet till dessa kunskaper. Det krävs ett helt annat stoff för att skapa motivation och intresse hos eleverna än det jag funnit här, likaså för att uppfylla styrdokumentens mål. Bland lärare finns också en stor osäkerhet om hur man skall undervisa i kultur, vilket Eva Gagnestam (2003) kommit fram till i en undersökning. Det är därför extra viktigt att läroböckerna innehåller mer komplexa beskrivningar av kultur än de jag har funnit, där kultur förefaller vara lika med storlek på ett land, invånarantal, geografi, djur och folkslag. Det går inte att göra några generaliseringar utifrån mitt resultat men andra kommit fram till liknande slutsatser utifrån annat material. När det gäller lärarutbildning och utbildning till språklärare är det också önskvärt att utbildningen innehåller och tar upp kulturaspekten. Likaså anser jag det vara väsentlig att få med lärobokskunskap i utbildningen. Lärare måste kunna granska och förhålla sig kritiska till innehållet i läromedel då de visar sig ha stor betydelse i undervisningen och innehållsmässigt inte alltid tar med de mål som uttrycks i läro- och kursplaner.

Arbetet med detta examensarbete har varit mycket berikande och jag kan rekommendera fortsatt undersökning när det gäller bilden av kulturer i läroböcker. En undersökning av läroböcker i engelska utgivna av andra förlag eller av hur läroböcker för andra språk än engelska framställer vardagsliv, kulturtraditioner och samhällsliv skulle vara intressant. Det skulle också vara intressant att veta hur läromedelsproducenter eller läromedelsförfattare tänker kring kulturbegreppet, och deras tankar kring kunskapsval.

6 Referenser

- Bergström, Göran. & Boréus, Kristina. (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Carle, Jan. & Svenson, Lennart G. (2008). *Att genomföra examensarbete. En instruktion till kursen LAU 370 inom lärarprogrammet*. Göteborgs Universitet
- De Mattia, Susanna. & Svensson, Rebecka. (2006). *Läromedel versus kursplan – En text- och innehållsanalys av två läromedel i engelska*. Göteborg: Göteborgs Universitet, Institutionen för pedagogik och didaktik
- Esaiasson, Peter m.fl. (2007). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik
- Gagnestam, Eva. (2003). *Kultur i språkundervisning – med focus på engelska* (Rapport 2003:25) Karlstad: Karlstads universitet, Institutionen för Utbildningsvetenskap
- Glover, Mary, Glover Richard, Hedberg, Bo. Malmberg, Per. *Wings Activity Book* och *Wings Base Book*; åk. 7 (2001). åk. 8 (2002). åk. 9 (2003). Stockholm: Natur och kultur
- Johnsen, Egil. Lorentzon, Svein. Selander, Staffan. Skyum-Nilsen, Peder. (1998). *Kunskapens texter - Jakten på den goda läroboken*. Stockholm: Universitetsförlaget
- Nilsson, Folke. (1991). En lärobok blir till. Leif Berg (Red.) *Lärobok om läroböcker*. (s. 11-28) Uppsala: Författarna och Läromedelsförfattarnas Förening
- Skolverket. (2000). *Grundskolan. Kursplaner och betygskriterier*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2006a). *Läromedlens roll i undervisningen grundskollärares val, användning och bedömning av läromedel i bild, engelska och samhällskunskap*. Rapport 284. www.skolverket.se/publikationer
- Skolverket. (2006b). *I enlighet med skolans värdegrund?* Rapport 285. Stockholm: Fritzes
- Svartvik, Jan. (2000). Språket i framtiden. (Red) *Språkboken. En antologi om språkundervisning och språkinlärning*. Skolverket. Stockholm: Liber
- Torenberg, Ulla. (2007). *Språkdiraktik*. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Utbildningsdepartementet. (1994). *Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet*. Lpo 94. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Århem, Kaj. (1988). Kultur. Sandberg, Ingvar och Runblom, Harald (Red) *Det mångkulturella Sverige. En handbok om etniska grupper och minoriteter i Sverige*. Uppsala: Gidlund Förlag
- www.proenglish.org (2008 05 05)

7 Bilagor

Bilaga 1

Länder där engelska är enda eller ett av flera officiella språk

Antigua and Barbuda	Kiribati	St. Lucia
Bahamas	Lesotho	St. Vincent and the Grenadines
Barbados	Liberia	Seychelles
Belize	Madagascar	Sierra Leone
Botswana	Malawi	Singapore
Cameroon	Malta	Solomon Islands
Canada	Marshall Islands	Sri Lanka
Dominica	Mauritius	Swaziland
Equatorial Guinea	Fed. States of Micronesia	Tonga
Fiji	Namibia	Trinidad and Tobago
Gambia	New Zealand	Tuvalu
Ghana	Nigeria	Uganda
Grenada	Palau	United Kingdom
Guyana	Papua New Guinea	United Republic of Tanzania
India	Philippines	Vanuatu
Ireland	Rwanda	Zambia
Jamaica	Sts. Kitts and Nevis	Zimbabwe
Kenya		

Källa: www.proenglish.org

Bilaga 2

Frågeguide

Vilka länder vill man berätta om?

Vilken bild är det läroboksförfattarna vill förmedla?

Vilken aspekt av kultur och andra länder anses viktig?

Hur framställs människor i andra länder?

Vad är det för människor med avseende på ålder, yrke osv?

Har de anknytning till eleven när det gäller ålder och intressesfär?

Kan texterna betraktas som autentiska?

Framkommer mångfald och komplexitet?

Vilka möjligheter eller typ av jämförelser med egna erfarenheter finns?

Är det bakgrund och förståelse som förmedlas?

Framkommer engelskans förändrade roll i världen som världsspråk och lingua franca eller är det fokus på USA och Storbritt?

Uppfylls kursplanens mål om kunskaper om vardagsliv, samhälle och kulturtraditioner i några av de länder där engelska har en central ställning samt kunna göra några jämförelser med egna kulturella erfarenheter?